

Реформування кримінально-виконавчої

системи відповідно до міжнародних пенітенціарних стандартів

Т. Л. Кальченко

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Останнім часом в Україні відбулося ряд політичних, демократичних та інших позитивних змін, що дозволили на державному рівні звернути увагу на необхідність оптимізації кримінально-виконавчого процесу в цілому. Здійснено низку заходів реформування кримінально-виконавчої системи, спрямованих на подальшу гуманізацію відбування покарань, підвищення професіоналізму та відповідальності працівників органів і установ виконання покарань, дотримання законності та демократизму у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів.

Перехід до нових суспільних відносин у кримінально-виконавчій сфері також викликаний подальшим реформуванням кримінально-виконавчої системи. Він безпосередньо пов'язаний з необхідністю виконання покарання у повному обсязі відповідно до міжнародних зобов'язань України щодо умов виконання покарань, гарантування прав та поваги до людської гідності засудже-

них, розширення державної підтримки органів і установ виконання покарань.

З моменту прийняття Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби, схваленої Указом Президента України від 8 листопада 2012 року за № 631, минуло ще небагато часу, але певну кількість її положень вже вдалось частково реалізувати, над окремими її положеннями продовжується робота по найбільш повній і ефективній їх реалізації.

Реформа кримінально-виконавчої системи спрямована, перш за все, на соціальну переорієнтацію діяльності державної кримінально-виконавчої служби з урахуванням міжнародних стандартів законності, гуманізму, демократизму, справедливості, диференціації та індивідуалізації виховного впливу на засуджених. В її основу закладені Декларація про державний суверенітет України, Конституція України, прийняті ООН Мінімальні стандартні правила поведінки з'язнями, Європей-

ські в'язничні правила, інші міжнародні правові акти та угоди.

Сучасну кримінально-виконавчу систему України слід визначати як сукупність органів і установ виконання покарань, що включає комплекс державно-правових, соціально-економічних, організаційно-управлінських та психолого-педагогічних інститутів. Загалом, з моменту початку реформування кримінально-виконавчої системи прийнято значну кількість законів, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, які спрямовані на забезпечення діяльності і розвитку системи виконання покарань.

У вирішенні важливих завдань, що стоять перед кримінально-виконавчою системою нашої держави з прав і свобод засуджених, зокрема, по забезпеченню реалізації міжнародних стандартів, значна роль належить Державній пенітенціарній службі України як центральному органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Адже кожен центральний орган виконавчої влади забезпечує втілення державної політики у відповідні галузі державного управління, здійснює керівництво дорученою йому сферою і несе відповідальність за стан її розвитку перед Кабінетом Міністрів України та Президентом України.

Державною пенітенціарною службою України здійснено ряд організаційно-практичних заходів по наближенню умов відбування покарання у виді позбавлення волі до міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених та практики відбування покарань у європейських країнах. Разом з тим, у вирішенні цих питань існує значна кількість проблем як соціального, організаційного, так і економічного та юридичного характеру.

У найбільш узагальненому вигляді основні напрями діяльності по забезпеченню дотримання міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі можна звести до таких, це: 1) подальше поетапне поліпшення умов відбування кримінального покарання і поступове їх наближення до вимог міжнародних стандартів та позитивного досвіду відбування покарань у провідних країнах світу; 2) пошук нових форм і методів виховної роботи із засудженими та якісне поліпшення їх змісту, зокрема забезпечення ефективної соціальної адаптації; 3) поліпшення кадрового забезпечення органів та установ виконання покарань відповідно до вимог реформ, що проводяться. Але, безпосередньо, і в цьому напрямі Державною пенітенціарною службою та Державною кримінально-виконавчою службою України здійснюється ряд організаційно-практичних заходів по суттєвому поліпшенню порядку та умов відбування покарань. За розрахунками ДПтС України, кількість засуджених, які будуть відбувати кримінальні покарання у виді позбавлення волі, буде поступово знижуватись за рахунок пом'якшення санкцій в кримінальному, кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому законодавстві. Водночас, для підтримання стабільного функціонування органів і установ виконання покарань, належного організаційно-правового, фінансового та кадрового забезпечення їх діяльності, поліпшення умов тримання засуджених та ув'язнених здійснюється ряд додаткових заходів, які вже одержали схвалення та підтримку на загальнодержавному рівні.

З метою створення умов для максимальної зайнятості засуджених працею та збільшення заробітку засуджених ДПтС України здійснені такі заходи:

частково вирішені проблеми про включення об'єктів кримінально-виконавчої системи до переліку організацій (включаючи підприємства), що не підлягають відключенню від енергоносіїв та обмеженню у паливно-енергетичних ресурсах; опрацьовані питання щодо встановлення нормативів фінансування кримінально-виконавчої системи, у відповідності з якими здійснюється її бюджетне фінансування; обґрунтовано позиції про податкові пільги підприємствам, які співпрацюють з підприємствами кримінально-виконавчої системи на умовах спільного виробництва або інвестують кошти у відповідні проекти тощо.

Значну увагу при організації своєї діяльності Служба приділяє пошуку нових форм і методів роботи із засудженими та якісному поліпшенню їх змісту. Кримінально-виконавчим законодавством передбачені система форм і методів роботи із засудженими, до яких віднесені правове, трудове, моральне і фізичне виховання. Разом з тим, моральне виховання передбачає формування у засуджених чесності, порядності, відповідальності, справедливості, розвиток духовного рівня людини.

З метою формування у засуджених зазначених якостей значна увага приділяється підвищенню загальноосвітнього рівня засуджених, проведенню культурно-виховних заходів, організації художньої самодіяльності, залученню їх до читання художньої, науково-популярної літератури, періодичних видань, перегляду кінофільмів та телепередач. Продовжується робота по залученню засуджених до релігії – читання релігійної літератури, відправлення релігійних обрядів, якомога частішого спілкування їх зі служителями культу. Участь релігійних конфесій у моральному та релігійному вихованні засу-

джених дає можливість ознайомитися з досвідом розвитку духовної цивілізації, формує у засуджених усвідомлення сутності буття і свого місця в реальному світі.

Отже, ми вважаємо, що реформа кримінально-виконавчої системи та завдання по приведенню умов виконання кримінальних покарань у виді позбавлення волі до вимог міжнародних стандартів будуть успішно реалізованими лише за умови належного кадрового забезпечення реформ, які проводяться. Адже не випадково міжнародні стандарти у сфері протидії злочинності, міжнародні стандарти порядку і умов відбування покарань значну увагу приділяють підготовці та роботі персоналу пенітенціарної системи, особливо з точки зору засвоєння та дотримання ним основних прав і свобод засуджених.

Реформування кримінально-виконавчої системи з метою її наближення до міжнародних стандартів не можна розглядати тільки з позиції реорганізації власне самої системи, його потрібно проводити комплексно, погоджуючи разом стан, структуру і динаміку злочинності в країні, кримінально-виконавчу політику і законодавство, систему органів, що виконують покарання, їхні завдання, функції, структуру апаратів управління і їхню компетенцію, організацію функціонування всієї кримінально-виконавчої системи і її окремих ланок, питання взаємодії всередині системи і зовнішню взаємодію її з іншими соціальними системами.

На сьогодні кримінально-виконавча система є поліфункціональною, адже на неї покладено не тільки виконання покарання, вона також займається виробничою діяльністю, здійснює загальноосвітню і професійну підготовку, проводить санітарно-профілактич-

ну роботу і лікування засуджених, веде оперативно-розшукову діяльність, бере участь у соціально-виховній роботі та контролі за поведінням засуджених, а отже, будучи специфічною підсистемою органів виконавчої влади, кримінально-виконавча система знаходиться під контролем центральних органів державної влади та місцевого самоврядування, судовим і відомчим контролем та прокурорським наглядом. Вона готова до міжнародного та громадського контролю, вбачаючи в ньому найважливішу гарантію дотримання прав не тільки засуджених, але й персоналу, особливо їхньої соціальної захищеності і можливості реалізації міжнародних стандартів при виконанні кримінальних покарань.

Отже, головним із завдань реформування кримінально-виконавчої системи якраз і є можливість максимального впровадження в практику діяльності Державної пенітенціарної служби та Державної кримінально-виконавчої служби цих міжнародних стандартів.

На підставі викладеного, на нашу думку, подальше реформування кримінально-виконавчої системи слід спрямувати на: 1) коригування кримінальної, кримінально-виконавчої політики нашої держави, з точки зору розширення практики застосування покарань, альтернативних позбавленню волі; 2) подальше розмежування компетенції в питаннях взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими правоохоронними органами; 3) створення умов порядку виконання покарань, що забезпечують соціально-правовий захист засуджених та ув'язнених, їхні конституційні права на особисту безпеку, охорону здоров'я і майна, одержання освіти, приведення умов відбування покарань до вимог міжнародних стандартів; 4) впровадження в практику кримінально-виконавчих установ досвіду (у тому числі й закордонного) пенітенціарної діяльності та вимог міжнародних стандартів в області виконання покарань і поведіння із засудженими.